

ПІДПРИЄМНИЦЬКЕ ПРАВО ТА ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА БІЗНЕСУ

УДК 336.64

JEL Classification M 21, G 32

DOI 10.33111/EE.2020.44.HmyriaV_KucherenkoV

V. Hmyria

*Associate Professor, Candidate of
Science (Economics),
Cherkassy State Business College*

Гмиря Вікторія Петрівна
*кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки,
підприємництва та маркетингу
Черкаський державний бізнес
коледж*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3070-0158>

V. Kucherenko

*General Director of Ukrvinprom
Corporation, Candidate of Science
(Economics), Senior Lecturer at the
National University of Food
Technology,
Department of Economics,
Accounting and Finance*

***Кучеренко Володимир
Михайлович,***
*генеральний директор корпорації
"Укрвінпром", кандидат
економічних наук, старший
викладач кафедри економіки,
обліку та фінансів Інституту
підвищення кваліфікації
Національного університету
харчових технологій*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0809-430X>

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

АНОТАЦІЯ. Метою дослідження є вивчення та адаптація підходів і методів оцінки рівня економічної безпеки господарюючого суб'єкта стосовно галузевих особливостей підприємств для промислових і сільськогосподарських напрямів. Завдання дослідження: вивчити теоретичні підходи до оцінки рівня економічної безпеки господарюючого суб'єкта, виявити сильні і слабкі сторони кожного підходу; адаптувати методи оцінки рівня економічної безпеки господарюючого суб'єкта до оцінки сільськогосподарських та промислових підприємств.

Було встановлено, що найпоширенішими є такі методичні підходи до оцінки рівня економічної безпеки підприємства, як індикаторний, ресурсно-функціональний, комплексний, підхід на основі теорії економічних ризиків. Запропоновано доповнити розглянуті

методики розрахунку зведеного коефіцієнта економічної безпеки підприємства показниками, що відображають ефективність використання ресурсів у сільськогосподарському виробництві і промислових підприємствах.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: економічна безпека, показники фінансового стану, прибуток, сільськогосподарські підприємства, промислові підприємства.

ENSURING ECONOMIC SECURITY OF ENTERPRISES IN MODERN CONDITIONS OF MANAGING

ANNOTATION. In modern conditions of global economic volatility one of the most important tasks of science and practice is the development and implementation of a system of economic security of the enterprise. The entities are forced to adapt to the political and socio-economic instability, to search for adequate solutions the most difficult problems and ways to reduce threats to its functioning.

The aim of the research is the study and adaptation of approaches and methods of evaluation of economic security of the business entity relative to the industry characteristics of enterprises, industrial and agricultural areas. Objectives of the study: to study theoretical approaches to assessing the level of economic security of an entity, identify the strengths and weaknesses of each approach; to adapt methods of assessing the level of economic security of an economic entity to the assessment of agricultural and industrial enterprises.

During research following methods were applied: analysis and synthesis, comparative analysis, induction and deduction.

It was found that the most common are methodological approaches to assessing the level of economic security of the enterprise, as an indicator, resource-functional, integrated, approach based on the theory of economic risks. According to the results of the analysis and evaluation of the functional components of economic security, they should be the basis for the development of a set of measures aimed at countering threats and increasing the level of economic security of the enterprise and, accordingly, expanding its adaptive capabilities to changing conditions economic activity, creating conditions for stable functioning and development.

The implementation of the directions of ensuring economic security of the enterprise will create conditions not only for the stability of its functioning, but also improve the efficiency of financial and economic activities, and will also contribute to increasing the economic potential of industry and agriculture and the economy as a whole.

KEY WORDS: economic security, indicators of financial condition, profit, agricultural enterprises, industrial enterprises.

Вступ. В сучасних умовах нестабільності світової економіки, суб'єкти господарювання змушені адаптуватися до умов політичної та соціально-економічної нестабільності, та вести пошук адекватних рішень найскладніших проблем і шляхів зниження за-

гроз своєї діяльності. Високий моральний і фізичний знос основних виробничих фондів, нестача фінансових ресурсів, визначають складне фінансове становище більшості підприємств реального сектора економіки. В результаті виникає проблема створення і реалізації систем забезпечення економічної безпеки, здатної створити умови для зниження рівня загроз діяльності підприємств, що і стає одним з найважливіших завдань науки та практики.

Поняттю економічної безпеки підприємства та основним чинникам впливу на діяльність підприємств приділена увага в працях вітчизняних учених-науковців О.І. Барановського, І. О. Бланка, О. І. Захарова, П. Я. Пригунова, В. С. Сідак, М. І. Камлик, В. М. Геєця, М. О. Кизим, Т. С. Клебанова, О. І. Черняк, Шкарлет С. М. та ін.

Постановка завдання. В сучасних умовах на економічну діяльність господарюючих суб'єктів впливають як макроекономічні чинники (стан законодавства, політична і соціально-економічна ситуації в країні та ін.), так і мікроекономічні (персонал, достатність капіталу, менеджмент), що загострює проблему забезпечення економічної безпеки підприємства. Поняття «безпека» для сучасного підприємства стало актуальним у зв'язку з нестійким станом його функціонування. Тому розвиток економіки Україна в умовах ринкових перетворень виділив, в якості самостійної, функцію держави по формуванню економічної безпеки як умови стабільного функціонування, захисту і прискорення темпів розвитку національної економіки, її галузей і господарюючих суб'єктів. Саме цим актуальним питанням присвячена дана наукова стаття.

Результати. Економічна безпека підприємства — це стан, що забезпечує найефективніше використання ресурсів підприємства для забезпечення стабільного функціонування і розвитку, при якому підприємство здатне до максимізації своєї вартості при прийнятному рівні ризику [3].

Мета економічної безпеки підприємства полягає в ефективному захисті життєво важливих економічних інтересів відповідного об'єкта безпеки від загроз.

З огляду на комплексність та багатоаспектність сутності даної категорії, її слід розглядати як систему. Під системою економічної безпеки підприємства розуміють організовану сукупність спеціальних органів, служб, засобів, методів і заходів, що забезпечують захист життєво важливих інтересів підприємства від внутрішніх і зовнішніх загроз [2].

Оснoву системи забезпечення економічної безпеки підприємства складають: мета, завдання, об'єкт, суб'єкт, механізм забезпечення економічної безпеки.

До пріоритетних цілей економічної безпеки підприємства слід віднести забезпечення ефективності діяльності, фінансової стійкості та незалежності підприємства. Основними завданнями системи забезпечення економічної безпеки є:

- моніторинг і прогнозування загроз економічної безпеки підприємства;
- оцінка ризиків і загроз кількісними і якісними методами;
- розробка інструментів і механізму нівелювання загроз і підтримки стабільного розвитку підприємства;
- постійне вдосконалення механізму забезпечення економічної безпеки [1].

Наявність загроз у стабільному функціонуванні підприємства обумовлює необхідність застосування відповідних методологічних прийомів дослідження економічної безпеки підприємства.

Виходячи з різних розумінь стану економічної безпеки підприємства виділяють різні методичні підходи до оцінки цього стану, кожен їх яких спирається на свої методи і показники. Найпоширеніші в сучасній практиці такі підходи до оцінки економічної безпеки підприємства:

— *індикаторний підхід* — передбачає оцінку економічної безпеки підприємства на основі порівняння фактичних показників функціональних сторін діяльності підприємства з індикаторами-показниками, для яких встановлені нормативні значення.

Успішність застосування даного підходу залежить від вибору надійних індикаторів, що відображають економічну безпеку організації [4]. Індикаторний підхід оцінки економічної безпеки довів свою ефективність на макрорівні (безпека національної економіки), був поступово перенесений і на рівень господарюючих суб'єктів. У даний час він є найбільш розробленим для оцінки фінансової складової економічної безпеки підприємства [5, 6];

— *ресурсно-функціональний підхід* — критерієм оцінки виступає рівень ефективності використання ресурсів підприємства за всіма функціональними складовими економічної безпеки (фінансової, техніко-технологічної, інтелектуально — кадрової, політико-правової, екологічної, інформаційної). Показники ефективності використання ресурсів оцінюються в динаміці з застосуванням різних методів: горизонтальний аналіз, коефіцієнтний аналіз, індексний метод та ін. Основою даного підходу є аналіз стану фінансово-господарської діяльності фірми.

Прихильники цього підходу вважають, що ефективність функціонування фірми досягається шляхом нейтралізації дії негативних чинників і загроз економічній безпеці [7];

— *комплексний підхід* — включає елементи як індикаторного, так і ресурсно-функціонального підходів. Методики, запропоновані різними авторами в рамках комплексного підходу, як правило, включають у себе знаходження інтегрального показника рівня економічної безпеки підприємства, розрахованого на основі значень інших проміжних показників. Проміжними показниками можуть виступати критерії оцінки кожної окремої функціональної складової економічної безпеки господарюючого суб'єкта;

— *підхід на основі теорії економічних ризиків* — заснований на виявленні зовнішніх і внутрішніх факторів, що загрожують безпеці підприємства, кількісної та якісної оцінки конкретних ризиків. Рівень безпеки оцінюється відповідно до можливості підприємства нейтралізувати виявлені ризики [10].

Проведене порівняння підходів дозволило нам зробити висновок, що на практиці найдоцільніше проводити оцінку рівня економічної безпеки в рамках комплексного підходу, однак при використанні конкретної методики слід врахувати галузеві особливості господарства (табл. 1).

Таблиця 1

СИСТЕМА ПОКАЗНИКІВ ОЦІНКИ РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Показники	Алгоритм розрахунку	Економічна сутність показника
Оцінка фінансової стійкості та ліквідності		
Коефіцієнт автономії	Відношення суми власних коштів на загальну суму фінансування (загальний підсумок балансу)	Характеризує можливість підприємства виконати свої зовнішні зобов'язання за рахунок використання власних активів
Коефіцієнт фінансування	Відношення залучених коштів до власного капіталу	Відображає, скільки одиниць залучених коштів припадає на кожну одиницю власних
Коефіцієнт покриття	Відношення оборотних активів до поточних зобов'язань підприємства	Характеризує здатність підприємства швидко розраховуватись за своїми борговими зобов'язаннями

Продовження табл. 1

Показники	Алгоритм розрахунку	Економічна сутність показника
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	Співвідношення найбільш ліквідної частини активів і поточних (короткострокових) зобов'язань. До найбільш ліквідної частини активів належать грошові кошти та їх еквіваленти.	Показник демонструє частку поточних зобов'язань компанії, яка може бути погашена негайно.
Коефіцієнт швидкої ліквідності	індикатор короткострокової ліквідності компанії, який вимірює здатність компанії вчасно погасити свої короткострокові зобов'язання з допомогою високоліквідних активів.	показує рівень платоспроможності компанії.
Коефіцієнт поточної ліквідності	показує співвідношення оборотних активів і поточних зобов'язань	це індикатор здатності компанії відповідати за поточними зобов'язаннями за допомогою оборотних активів. Показник демонструє, скільки в компанії є гривень оборотних коштів на кожну гривню поточних зобов'язань.
Оцінка матеріально-технічної бази		
Фондовіддача	Відношення обсягу виробництва у вартісному вираженні до середньорічної вартості основних фондів підприємства	Відображає кількість одиниць виготовленої продукції у гривнях, яка припадає на одиницю вартості основних фондів
Коефіцієнт зносу основних фондів	Відношення суми зносу основних засобів до балансової вартості основних засобів	Характеризує частку вартості основних засобів, яку списано на витрати виробництва у попередніх періодах
Коефіцієнт придатності основних засобів	Залишкова вартість основних засобів / Первісна вартість основних засобів	Показує, яку частку складає їх залишкова вартість від первісної вартості за певний період.
Матеріаловіддача	Відношення вартості виробленої продукції до вартості витрачених матеріальних ресурсів.	Характеризує ефективність використаних предметів праці

Продовження табл. 1

Показники	Алгоритм розрахунку	Економічна сутність показника
Кадрова складова		
Коефіцієнт рівня заробітної плати	Збільшення	Характеризує рівень росту заробітної плати
Коефіцієнт стабільності кадрів	Збільшення	Характеризує кількість працівників, які працюють постійно на підприємстві
Коефіцієнт плинності кадрів	Відношення кількості звільнених за власним бажанням та за порушення трудової дисципліни до середньооблікової чисельності працюючих	Відображає рух кадрів на підприємстві, який обумовлений незадоволеністю працівників елементами виробничої ситуації або незадоволеністю керівника підприємства виробничою поведінкою працівника
Узагальнюючі показники, які необхідно враховувати при оцінці економічної безпеки підприємств різних форм господарювання*		
Сільськогосподарські підприємства		
Врожайність зернових культур, ц з 1 га	зростання показника	-
Поголів'я с.-г. тварин, ум. голів (на 100 га с.-г. угідь)	зростання показника	-
Продуктивність с.-г. тварин (ц, гол., кг, г, тис. шт. яєць):	зростання показника	-
Землевіддача	зростання показника	-
Промислові підприємства		
Коефіцієнт стійкості економічного стану підприємства	$P_{\text{сепн}} = F(X_i) = a_1 f(x_1) + a_2 f(x_2) + a_3 f(x_3) + \dots + a_i f(x_i)$ <p>де $x_1, x_2, \dots, x_n$ — основні показники діяльності підприємства; $f(x_1), f(x_2), \dots, f(x_n)$ — локальні функції залежності рівня економічної безпеки відповідних показників діяльності підприємства; $a_1, a_2, \dots, a_n$ — частка значущості кожного показника економічної безпеки підприємства; i — кількість показників.</p>	Визначається стійкість економічної безпеки підприємства в залежності від впливу різних факторів

Закінчення табл. 1

Показники	Алгоритм розрахунку	Економічна сутність показника
Рівень економічної безпеки підприємства	$K_{ебн} = (\Delta PK + \Delta НПП) / BK$	прибуток — це дійсно один з найважливіших результатів діяльності підприємства, але оцінка рівня економічної безпеки промислового підприємства, повинна базуватися на врахуванні комплексу показників, які будуть характеризувати системно результати його діяльності.
Чистий грошовий потік	$ЧПП = ЧП_о + АВ$	Прибутковість підприємства, яка визначена ключовим фактором досягнення високого рівня економічної безпеки

Джерело: складено автором на основі джерел [5]

Введення в розрахунок даних показників, на наш погляд, дозволить повніше оцінити виробничо-збутову складову економічної безпеки з урахуванням слабких і сильних сторін виробничого потенціалу діяльності підприємств різних галузей діяльності.

Також пропонуємо до уваги показників оцінки фінансової, техніко-технологічної та кадрової складової додати ряд додаткових показників, які, на нашу думку, дозволять при розрахунку інтегрального показника більш точно і об'єктивно врахувати як ефективність використання ресурсів, так і можливі загрози економічній безпеці.

Безпека підприємства, в тому числі її економічна складова, повинна забезпечуватися колективно — від керівника підприємства до рядових працівників, при дотриманні принципу персональної відповідальності за певну ділянку роботи, що забезпечує ефективне функціонування економічної системи. І даний принцип буде тим повніше втілений, чим ретельніше будуть дотримані такі вимоги: по-перше, коректне закріплення відповідальності за забезпечення економічної безпеки відповідно до ієрархією системи управління; по-друге, детальна розробка індивідуальних завдань для кожного виконавця з закріпленням за ним персональних прав і обов'язків; по-третє, встановлення і оптимізація взаємозв'язків між окремими виконавцями.

Остаточне право в прийнятті рішень, у тому числі в сфері забезпечення економічної безпеки, має належати тій особі, на яку покладено максимальна відповідальність за досягнення кінцевих результатів діяльності. Наприклад, цією особою може бути основною кінцевий власник підприємства, оскільки будь-які результати прийнятих ним рішень вплинуть на зміну його власності, тобто визначать приріст або зменшення вартості майна.

Ефективне вирішення завдань управління сільськогосподарським чи промисловим підприємством вимагає вдосконалення системи показників економічної безпеки, що передбачає відмінність в методичних підходах до вибору показників поточного стану і результатів розвитку підприємства в короткостроковому та довгостроковому періодах. Вважаємо надзвичайно важливим розробку та планування індикативних показників безпеки саме в довгостроковій перспективі.

Висновки. Застосування розширеної методики розрахунку коефіцієнтів оцінки рівня економічної безпеки підприємства буде сприяти вищому ступеню надійності отриманих результатів, дозволить врахувати галузеві особливості підприємств різних галузей діяльності, уможливить своєчасне прийняття обґрунтованих рішень, спрямованих на запобігання та нейтралізацію чинників, що негативно впливають на економічну безпеку господарюючого суб'єкта.

Література

1. Бойкевич О.Р. Стратегічні пріоритети та засоби зміцнення економічної безпеки торговельного підприємства. Автореф. дис... канд. екон. наук. Львів, 2011. 22 с.
2. Гордуновський О.М. Сучасний стан та напрями посилення інноваційної безпеки України. Фінансовий простір. № 2 (14). 2014. — С. 23-29.
3. Кривов'язюк І. В. Економічна діагностика: навч. посіб. К. : ЦУЛ, 2013. — 456 с.
4. Олейникова Е. А. Основы экономической безопасности (государство, регион, предприятие, личность): учеб. пособие. М.: ЗАО «Бизнес-школа «Интел-Синтез», 1997. — 288 с.
5. Орлик, О. В. Методи управління фінансово-економічною безпекою. Сборник научных трудов SWorld. — Иваново : ООО "Научный мир", 2014. — Т. 28, Вып. 1. — С. 37-41.
6. Сороківська О.А. Особливості формування теоретичних засад економічної безпеки підприємств малого бізнесу. Глобальні та національні проблеми економіки. 2015. Вип. 6. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://globalnational.in.ua/archive/6-2015/101.pdf>

7. Шостак Л. В. Фінансово-економічна безпека підприємства. Вісник економіки транспорту і промисловості. 2012. № 38. С. 144-146.
8. Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізм забезпечення). К.: КНТЕУ, 2014. 759 с.
9. Хоменко О. А. Роль фінансової безпеки підприємств агропромислового комплексу у економічному розвитку держави. Науковий вісник Херсонськ. держ. ун-ту. 2015. Вип. 12(3). — С. 50-53.
10. Круглянюк А. В. Підходи до оцінки ефективності стратегічного управління підприємством. Вісник ЧТЕІ КНТЕУ. Чернівці: ЧТЕІ КНТЕУ, 2018. Вип. I-II (65-66). Економічні науки. — 464 с.

References

1. Boykevych, O. R. (2011), "Strategic priorities and means of strengthening the economic security of commercial enterprise", Ph.D. Thesis, Economy, L'viv, Ukraine. [in Ukrainian]
2. Hordunovs'kyj, O. M. (2014), "The current state and direction of strengthening the innovative safety Ukraine", *Finansovyj prostir*, vol. 2 (14), pp. 23 — 29. [in Ukrainian]
3. Kryvov'iazuk I. V., (2013), *Ekonomichna diahnozyk*, [Economic diagnostics], Navch. Posib, K. : TsUL, Kyiv, Ukraine. [in Ukrainian]
4. Olejnikova E. A. (1997), *Osnovy jekonomicheskoy bezopasnosti (gosudarstvo, region, predpriyatje, lichnost')* [Foundations of economic security (state, region, enterprise, identity)], ucheb. posobie, M.: ZAO «Biznes-shkola «Intel-Sintez». [in Russian]
5. Orlyk, O. V. (2014). *Metody upravlinnia finansovo-ekonomichnoiu bezpekoiu*. Sbornik nauchnykh trudov SWorld. 28(1), 37–41. [in Ukrainian]
6. Sorokivska, O.A. (2015). *Osoblyvosti formuvannia teoretychnykh zasad ekonomichnoi bezpeky pidpriemstv maloho biznesu*. Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky, 6, 489B494. [in Ukrainian]
7. Shostak, L.V., Pomazun, O.O. (2012). *Financial and Economic Security of the Enterprise*. *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti* [Bulletin of the Economy of Transport and Industry], no. 38, pp. 144-146 [in Ukrainian]
8. Baranovs'kyj, O.I. (2014). *Finansova bezpeka v Ukrayini (metodolohiya otsinky ta mekhanizm zabezpechennya)* [Financial Security in Ukraine (Assessment Methodology and Security Mechanism)], KNTU, Kyiv, p.759 [in Ukrainian]
9. Khomenko, O.A. (2015). *The role of financial security of agricultural enterprises in the economic development of the state*. *Naukovyy visnyk Khersons'k. derzh. un-tu* [Scientific Bulletin Kherson. state UnTU], vol. 12(3), pp. 50-53 [in Ukrainian]

10. Kruhlyanko, A.V. (2018). Efficiency of strategic management of the enterprise as a prerequisite for the success of its integration into the processes of cross-border cooperation. Suchasnyy stan ta perspektyvy rozvytku turyzmu. Materialy mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi 2-4 travnya 2018 roku, Chernivtsi — Suchava [Current situation and prospects of tourism development. Materials of the International scientific and practical conference, Chernivtsi-Suchava, May 2-4 2018], Chernivtsi [in Ukrainian]

Стаття надійшла до редакції 01.03.2020 р

УДК 330.338

JEL Classification M 21

DOI 10.33111/EE.2020.44.MarchenkoV

V. Marchenko

*Doctor of Economics, Professor,
Department of Economics and
Entrepreneurship
National Technical University of
Ukraine
“Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic
Institute”*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4756-3703>

В.М. Марченко

*д.е.н., професор кафедри
економіки та підприємництва
«Національного технічного
університету України
«Київський політехнічний
інститут імені Ігоря
Сікорського»*

КАПІТАЛІЗАЦІЯ В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

АНОТАЦІЯ. Ідентифіковано два концептуальні підходи до формування системи економічної безпеки: 1) система попередження та раннього реагування на основі вхідних сигналів про загрози, небезпеки та ризики; 2) система реагування на небезпеки та ризики у разі їх негативного впливу на результати діяльності підприємства. У статті здійснено виокремлення базових характеристик ідентифікованих концептуальних підходів до формування системи економічної безпеки. Обрані характеристики порівняння дозволили виявити різні цільові орієнтири та, відповідно, різні підходи до їх практичної реалізації, та різну властивість капіталізації в забезпеченні стану економічної безпеки. На основі узагальнення практичного досвіду функціонування системи економічної безпеки підприємств різних видів економічної діяльності виявлено нелінійну залежність капіталізації та стану економічної безпеки підприємства.